

Eesti konkurentsivõime senine areng ja hetkeolukord piirkonniti

KUTT KOMMEL
Statistikaameti
juhtivanalüütik

JAAN ÕMBLUS
Statistikaameti
juhtivanalüütik

Statistikaamet on töötanud välja brutotulu muutusel ja rändesaldol põhineva lihtsustatud metoodika riigi või selle piirkondade konkurentsivõimele kiire eelhindangu andmiseks.

Eesti majanduse arengu ja sellest tulevane heaolu kasvu vundament on konkurentsivõime. Konkurentsivõimest sõltub, kui elujõuliselt on meie riik edasi liigub, kuivõrd ühtlaselt jaotub teenitav väärtus elanikkonna gruppide vahel ning kas Eesti territoorium areneb välja ühtlaselt jõukaks piirkonnaks allakäinud ääremaata. Artiklis vaatleme, kuidas on konkurentsivõime Eestis piirkonniti kujunenud ja milline on olukord praegu.

Viimase kahekümne aasta edusammud Eesti majanduses on märgatavad, kuid kahjuks ei ole riigi kõik piirkonnad arenenud ühtviisi. Areng ei ole toimunud isegi proportsionaalselt võrreldavalt,

s.t linnapiirkonnad linnapiirkondade ja maapiirkonnad maapiirkondadena. Osa piirkondi on kiirelt edasi liikunud (peamiselt suuremad keskused, eelkõige Tallinn), väikestes keskustes (maapiirkonnad) on aga toimunud otsene taandareng.

Sellise olukorra kujunemise põhjusi on analüüsitud ning tagajärgedele on otsitud lahendusi. Samas on lõpuni lahti mõtestamata, miks hoolimata jõupingutustest ja analüüsidest, arengukavadest ja meetmetest näeme praegu Eestis ikkagi olukorda, kus osa piirkondi taandareneb sedavõrd, et kipub elukondlikus mõttes justkui „käibest välja” jääma. Miks varem elukõlblikes väikestes maakohtades kipub elu välja surema ja seda hoolimata sellest, et üha rohkem on olemas kaugtöö võimalusi – inimesed võivad elada maal ja töötada linnas asuva ettevõtte heaks –, üldine elatustase on tõusnud – autod ja kütus on rohkematele kättesaadavad –, meil on pigem tööjõu puudus – ka maapiirkondade inimesed on teretulnud töökohtadele.

Üldine majandusloogika viitab sellele, et kui konjunktuursed tegurid on positiivsed (tööturg, sissetulekute kasv jne), siis keskustest alanud areng peaks hakkama ka keskustest väljapoole levima. See tähendab, et peaks aset leidma protsess, kus inimestele ühes asulas tagatud töö ja sissetulek aitab kaasa piirkonna arengule nii selles keskses kui ka ümbritsevates piirkondades. Mingit sorti äriis-majanduslik ettevõtmise käivitab elu keskses ja sellest tekkiv majanduslik jõud hakkab elustama ka ümbritsevat piirkonda (Wai-chung Yeung 2009).

Euroopa Liidu kogemus näitab, et lähedus kapitaliintensiivsetele kohtadele (hästi arenenud regioonidele, rahvusvahelistele finantskeskustele) toob kaasa arengu ümberkaudsetes regioonides. Selline printsiip kehtib eelkõige Lääne- ja Põhja-Euroopas. Samas Ida- ja Lõuna-Euroopas ei näi see alati kehtivat (Annoni *et al.* 2017). Seega on konkurentsivõime levimiseks keskustest väljapoole omad põhimõtted, kuid need ei pruugi alati ja igal pool kehtida.

ARENEVATE KESKUSTE MÕJU ÄÄREALADELE ON EESTIS VÄGA PIIRATUD.

Eesti kontekstis näeme praegu sellist arengut suuremate linnade lähedal – näiteks Tallinna ja Tartu ümberkaudsetes valdades. Keskuste areng tõmbab meil teatud määral kaasa ka ümberkaudsed piirkonnad, kuid selline protsess on ikkagi väga piiratud ning suhteliselt vähesel määral esinev. Eesti väiksust arvestades võiks ikkagi olla tegemist olukorraga, kus Tallinna, Tartu ja mõningate teiste suuremate keskuste areng annaks hoogu kogu Eestile. Nii see aga ei ole ning piirdub peamiselt suuremate keskuste ümber nn magalapiirkondade tekitamisega.

Eelmisel kümnendil aset leidnud laenubuumi ajal (s.t ajal, kui erasektor aktiivselt laenu võttis ja seda muu hulgas suurel määral kinnisvarasse paigutas) oli väga selgelt võimalik välja tuua trendi, kus keskuste arenedes arenesisid ka ümberkaudsed piirkonnad. Põldudele ehitati elamurajoone, kuid mitte ainult. Linnalähedastes piirkondadesse tekkis palju tootmist ja teenindust, sissetulekud ei kasvanud mitte ainult suurlinnades, vaid ka mujal.

Nimetatud laenubuumi õitseng jäi teadaolevalt lühikeseks, kuid oluline pole see. Antud kontekstis pööratakse tähelepanu sellele, et laenubuumi ajal keskuste algatatud teiste piirkondade areng oli jõulisem ja laiapõhjalisem kui viimasel ajal keskuste tekitatud äärealade areng. Seetõttu tekib küsimus, millised asjaolud

põhjustavad mitmekülgset arengut ja millised seda ei põhjusta. Samuti, kas on oluline ka nende asjaolude majanduslik kontekst või kombinatsioon teiste teguritega. Alljärgnevalt proovitakse empiirilistele andmetele tuginedes nimetatud küsimustele vastuseid leida.

Konkurentsivõime tulemuslikkuse näitajaks on sissetulekute tase. Mida konkurentsivõimelisemad on piirkonnad, seda kõrgemat sissetulekute taset võib nendes piirkondades täheldada. Kõrgem sissetulek tekitab omakorda lisakonkurentsieelist (talentide kaasamine, võime osta paremaid sisendeid jne). Kui kõrgem sissetulek on laiapõhjaline ja püsiv, on see ühtlasi peamisi lähte-eeldusi jätkusuutliku majandusarengu tagamisel. Sissetulekute taseme mõõtmise ning nende pinnalt eri näitajate loomisega on võimalik mõõta piirkonna konkurentsivõimet ja selle arengu dünaamikat (Salvati, Sabbi 2014).

Eesti piirkondade konkurentsivõime praegusele seisule ning selle kujunemise dünaamikale hinnangu andmiseks on lähtuvalt ülaltoodust oluline käsitleda sissetulekute küsimust. Nimetatud andmed on olemas kohalike omavalitsuste üksuste kaupa ning sellest määratluse täpsusest on alljärgnevalt ka lähtutud.

KAUGETE JA VÄIKESTE OMAVALIT- SUSTE SISSETULEKUD ON ENIM SUURENENUD.

Konkurentsivõime dünaamika seisukohalt on oluline analüüsida sissetulekute muutumist. Sissetuleku hindamiseks on käesolevas käsitluses aluseks võetud palgatoõtaja brutotulu, mis on Maksu- ja Tolliameti tulu- ja sotsiaalmaksu, kohustusliku kogumispensioni makse ja töötuskindlustusmakse deklaratsiooni vormil näidatud sotsiaalmaksuga maksustatav rahaline tasu. Tegemist on näitajaga, mis sisuliselt iseloomustab inimese sissetulekut.

Kui vaadata kohalike omavalitsuste üksuste kaupa, millistel omavalitsustel on inimeste brutotulu aastatel 2005–2016 kasvanud kõige suuremal määral,

joonistuvad kõigepealt välja pigem väikesed ja kaugemates regioonides paiknevad omavalitsused. Käsitluse selguse mõttes on siinkohal jäetud analüüsist kõrvale haldusreformi käigus nimetatud ajal muutunud omavalitsused (ja käsitletud on seisu enne 2017. aasta uusi liitumisi). Alljärgneva eesmärk on illustreerida üldist printsiipi, mitte leida absoluutseid liidreid või mahajääjaid ega koostada lõplike üheseid pingeridu. Tulemused on näha tabelis 1.

Tabelis 1 välja toodud kohalikest omavalitsustest on brutotulu kasv olnud kõige kiirem Piirissaare vallas (207%) ja kõige aeglasem Viimsi vallas (82%) – vahe kaks ja pool korda. Arvestades, et Piirissaare vald on erandlik juhtum, on asjakohane tuua teise võrdlusena kiirest tulude kasvust sisse Vormsi vald (168%) ja Rägavere vald (165%). Nii Vormsi vallast kui ka Rägavere vallast jääb Viimsi vald brutotulu kasvu poolest analüüsitud ajal maha kaks korda.

Viimsi valla palgatöötaja kuukeskmise brutotulu (kõigi vanuserühmade ning meeste ja naiste lõikes kokku) oli 2016. aastal 1505 eurot. Vormsi valla vastav näitaja on 1227 eurot, Rägavere vallas 1019 eurot. Viimsi vald on teada kui elanike sissetulekute poolt vaadates rikas vald, mis teisiti öeldes tähendab, et vald on konkurentsivõimeline nii jõukate elanike endale meelitamisel kui ka elanike endi konkurentsivõimekuse poolest. Vormsi vald, Rägavere vald, nagu ka Kõpu vald, Torgu vald ja Illuka vald, on pigem tuntud elanike madalamate sissetulekute poolest. Samas just madalama sissetulekute poolest tuntud kohalikes omavalitsustes on brutotulu kasv olnud kiirem.

Vormsi valla palgatöötaja kuukeskmise brutotulu oli 2005. aastal 457 eurot, Rägavere vallas 385 eurot ja Viimsi vallas oli see näitaja 825 eurot. Viimsi vald on oma elanikkonna tulu vaadeldaval perioodil hakanud kasvatama kõrgemalt tasemelt, olles ka praegu tulude tasemelt liider, samas on Viimsi näitajate kasvukiirus jäänud siiski alla „tagant tulijatele”.

Kohalik omavalitsus	Brutotulu kasv aastatel 2005–2016, %
Piirissaare vald	207
Vormsi vald	168
Rägavere vald	165
Kõpu vald	164
Torgu vald	163
Illuka vald	160
Mäetaguse vald	152
Veriora vald	151
Kullamaa vald	151
Kanepi vald	145
Aegviidu vald	100
Paikuse vald	99
Sindi linn	99
Pärnu linn	98
Saku vald	98
Saue linn	97
Aseri vald	94
Harku vald	93
Loksa linn	89
Viimsi vald	82

TABEL 1. Brutotulu kasv valitud kohalikes omavalitsustes aastatel 2005–2016

Allikas: Statistikaamet

Teised kiiremad kasvavad, on ka alustanud madalamalt tulude lähtetasemelt 2005. aastal. Kõpu vallas oli palgatöötaja kuukeskmise brutotulu vaatlusperioodi alguses 391 eurot, Torgu vallas 388 eurot ja Illuka vallas 379 eurot.

SISSETULEKUTE DÜNAAMIKA MUUTUS VIITAB TASAKAALUSTATUD ARENGU TEKKELE. Ülaltoodud kohalikul omavalitsused on vaid näited, kuid empiirilisi andmeid laiemalt vaadates võib järeldada, et toimub nõrgema sissetulekutasemega valdade lähenemine neile, kelle elanikud on rikkamad. Ei leia aset mitte konkurentsivõimelisemate eest äraminek,

vaid teiste järeletulemine. Sissetulekute taseme poolest leiab aset konkurentsivõime ühtlustumine ja eelduste teke tasakaalustatud arenguks.

Üldistades võib anda hinnangu, et sissetulekute taseme ühtlustamine tagab piirkonniti võrdsema ostujõu ja viimane viib ka teenuste ja toodete võrdsemale pakkumisele eri paikkondades. Samas empiiriliselt me ei näe praegu Eesti eri piirkondade võrdset (või vähegi võrreldavat) arengut. Kohtame

***Erinevalt ettevõtete
konkurentsivõime
analüüsist
tuleb piirkondade puhul
pidada silmas,
et piirkonnad ei lõpeta
majandustegevust
ega „välju ärist”.***

hoopis majandussotsiaalseid probleeme, piirkondade tühjaks jäämist, investeringute ebavõrdset jaotumist, probleeme tööturul (ühes piirkonnas tööjõupuudus, teises tööpuudus) jne. Ühelt poolt võib olla tegemist olukorraga, kus sissetulekute kasv ei ole veel üldist majandusarengut jõudnud käivitada, kuid teiselt poolt võib olla seisuga, kus piirkondade konkurentsivõime ühtlustamiseks ei piisa sissetulekute taseme ühtlustumise suunas liikumisest – vaja võib olla erinevaid tegureid.

Sissetuleku suurus on väga oluline konkurentsivõime näitaja, kuid mitte piisav. Parema ja märksa adekvaatsema näitaja konkurentsivõime hindamiseks saame siis, kui lisame sissetulekute tasemele tootlikkuse näitaja (Martin 2005).

Analüüs on tarvis lisaks elanike sissetulekute dünaamika analüüsile omavalitsuste kaupa tuua sisse informatsioon, mis viitab konkreetsete analüüsitavate piirkondade tootlikkusele,

majandustegevusele ja üldisele väärtuse loomisele. Pole nii tähtis, millised või mitu konkreetset näitajat lisatakse, kuid on oluline, et need annaksid ülevaate majanduslikust väljundist, mida mingi piirkond väärtuse loomisel toodab. Analüüsis on nimetatud eeldusest ka lähtutud.

Erinevalt ettevõtete konkurentsivõime käsitlest tuleb piirkondade konkurentsivõime analüüsis silmas pidada, et piirkonnad ei lõpeta majandustegevust ega „välju ärist” isegi siis, kui piirkonna administratiivsed haldusorganid pankrotti lähevad. Hoolimata sellest mõjutab spetsialiseerumise aste siiski piirkonna tundlikkust võimalike tagasilöökidest puhul. Mida kitsamalt on konkreetne piirkond spetsialiseerunud teatud majandustegevusele, seda rohkem on see piirkond haavatav turutingimuste muutusest (Martin 2005).

Eesti piirkondade konkurentsivõimet analüüsides on oluline vaadata väljapoole kohaliku omavalitsuse (vallavalitsus, linnavalitsus) majandussuutlikkust ja üldist haldustegevust. Oluline on analüüsida piirkonnas elavate inimeste ja tegutsevate ettevõtete tegevust ja tulemuslikkust, sest just erasektoris paikneb suur osa piirkonda üleval hoida võivast ostujõust ja majanduslikust tootlikkusest.

Piirkondade konkurentsivõime seisukohalt on erakordselt tähtis, et piirkonnad suudaksid endale meelitada ja hoida tööjõudu ning kapitali, sest just need tegurid muutuvad pikas perspektiivis määravaks piirkondade konkurentsivõime loomisel ja hoidmisel. Nimetatud tegurid panevad aluse tootlikkusele ja üldisele väärtusloomele, mis pikas perspektiivis tõstavad ühtesid piirkondi teistest kõrgemale elatustaseme ja majandusliku suutlikkuse aspektist tulenevalt (Martin 2005).

Eesti inimeste liikumine ühest piirkonnast teise on päevakohane ja sotsiaalmajanduslikust aspektist väga valus küsimus. Paljud paigad on jäänud inimtühjaks ja sattunud tööjõu puuduse tõttu ka majanduslikust aspektist tulenevalt allakäigu teele. Teised piirkonnad

on endale meelitatud inimeste arvel saanud arenguhoo ning jõudnud oma majanduskeskkonna väljaarendamisel uuele tasemele. Kus on tööjõudu ja turgu, sinna liigub ka kapital – näiteks Tallinna linn koos selle vahetu ümbrusega, nagu teatud määral ka Eesti teised keskused. Kõigi Eesti piirkondade konkurentsipositsiooni hindamisel tuleb nii inimeste kui ka kapitali (ettevõtlusaktiivsuse) liikumist väga tähelepanelikult analüüsida.

ETTEVÕTETE SAGEDASED INVESTEERINGUD ANNAVAD HINNANGU PIIRKONNA ARENGUPOTENTSIAALILE.

Kapitali tulek konkreetse piirkonda on statistiliste näitajate põhjal hästi analüüsitava ettevõtete investeeringute kaudu põhivarasse. Tegemist on suhteliselt operatiivselt ettevõtete hinnangut piirkonna äriperspektiivile kirjeldava näitajaga. Kui ettevõtjad ei näe perspektiivi piirkonnas tegutsemiseks (tööjõud voolab välja, muud tingimused on ebasoodsad), siis kindlasti ei tehta uusi investeeringuid. Samas, kui piirkonnas nähakse perspektiivi, siis tehakse investeeringuotsuseid ja need kajastuvad ka statistikas.

Arusaadavalt võivad investeeringud olla pikka aega ette kavandatud äriplaani põhised, kus täna tehtava investeeringu otsus on vastu võetud viis aastat tagasi ja seega väljendab eelkõige investori viis aastat tagasi päevakorral olnud arusaama konkreetse investeeringu perspektiivikusest selles piirkonnas. Teisalt on oluline juhtida tähelepanu asjaolule, et praeguse Eesti ärimaastiku seisukohalt vaadates on investeeringute asukoha ümberplaanimine samuti operatiivne protsess – selle vastu ei ole põhjendatud taotluse korral ei pangad, äripartnerid, kliendid ega ka avaliku sektori regulaatorid (viis aastat tagasi tehtud investeeringuotsus võib investeeringu asukoha puhul ka viimasel hetkel muutuda). Lähtuvalt sellest ollakse siinkohal eelkõige ikkagi seisukohal, et investeeringud põhivarasse on statistiline näitaja, mille abil saab hinnata ettevõtjate

hetkearvamust (loe: investeeringu tegemise hetke) piirkonnas äri tegemise perspektiivikuse kohta.

Käesoleva analüüsi kontekstis on oluline märkida, et investeeringud põhivarasse on konkurentsivõime dünaamika analüüsi seisukohalt n-ö lähtenäitajad ehk tegurid, mis käivitavad teised protsessid ning toovad kaasa nn tagajärgnäitajate kujunemise. Näiteks võivad investeeringud põhivarasse tuua kaasa töökohtade loomise, palgataseme tõusu piirkonnas ning kaudselt (palgasaaajate tarbimiskäitumise kaudu) anda panuse üldisesse nõudlusesse teenuste ja toodete järele ettevõtte tegevuspiirkonnas.

Alljärgnevalt on välja toodud aastatel 2005–2016 põhivarasse tehtud investeeringute kasv viies juhtivas maakonnas.

Maakond	Investeeringute kasv aastatel 2005–2016, %
Rapla maakond	250
Valga maakond	181
Võru maakond	104
Lääne-Viru maakond	47
Põlva maakond	36

TABEL 2. Investeeringute kasv viies maakonnas aastatel 2005–2016, %

Allikas: Statistikaamet

Nagu tabelist 2 nähtub, on aastatel 2005–2016 kõige rohkem investeeringute maht kasvanud Rapla maakonnas (kasv 250%), järgnevad Valga maakond (kasv 181%), Võru maakond (kasv 104%), Lääne-Viru maakond (kasv 47%) ja Põlva maakond (kasv 36%).

Ülaltoodu selgituseks peame lisama, et tegemist on jooksvate aastate investeeringute mahuga, mitte summeeritud tulemusega. Seega, kui võrrelda aastat 2005 ja 2016, siis on võimalik küll näha, millisel määral investeeriti põhivarasse 2016. aastal rohkem kui 2005. aastal, kuid ei ole võimalik näha, mis on selles

piirkonnas vahepealsel ajal toimunud – kahe väljavõtteelse aasta võrdlus ei anna ülevaatlikku tervikpilti selle aja jooksul toimunud (olugi, et võrdleb kahe aasta erinevust ja selles mõttes näitab vahepeal toimunud arengut).

Joonisel 1 on välja toodud investeringud põhivarasse viies eelkäsitatud maakonnas, kuid jooksvate aastate kaupa.

Jooniselt 1 nähtub, et investeringute kasvu järgi (tabel 2) neljandal kohal olnud Lääne-Viru maakond on jooksvate investeringute nominaalväärtuse seisukohalt viiest vaadeldud maakonnast selgelt liidripositsioonil. Maakonnal on sellel ajavahemikul olnud paremaid ja kehvemaid aastaid, investeringute voog on olnud ebastabiilne, kuid nominaalsummades ollakse selgelt viie vaadeldud maakonna liidrid. Absoluutsetes nominaalväärtustes vaadelduna annavad investeringud põhivarasse parema pildi sellest, kuid võrd on ettevõtlussektor ühte või teist maakonda oma investeringute asukohana eelistanud. Tabelis 3 on maakonnad pandud investeringute mahult pingeritta.

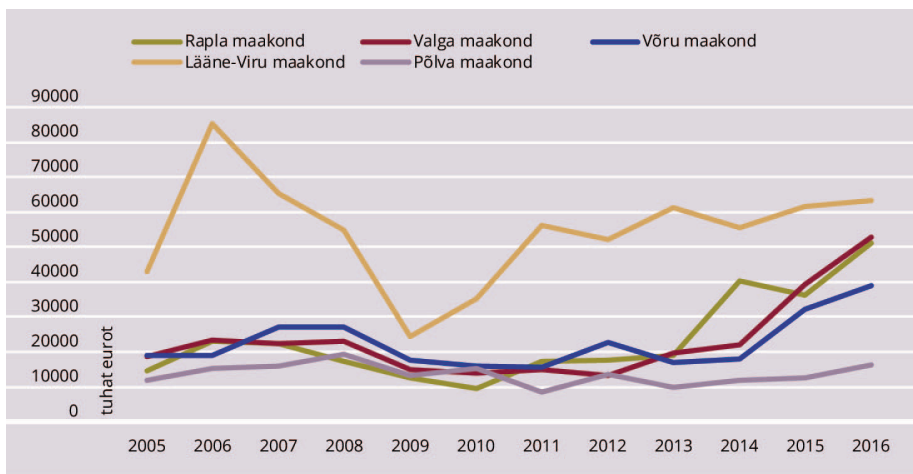
Eespool käsitlesime valdu, kus elanike brutotulu oli vaadeldud aastatel suhteliselt suurel määral kasvanud. Alljärgnevalt vaadeldakse, millistes maakondades

nimetatud vallad paiknevad ja kas nendesse maakondadesse tehtud investeringud võivad olla põhjuseks, et valdade elanike sissetulekud on kasvanud. Kuna arvandmed on toodud kuni aastani 2016, vaadatakse ka valdade puhul seisu, mis kehtis 2016. aastani. 2017. aasta liitumised ei ole alljärgnevasse käsitlusesse sisse toodud.

SEOST INVESTERINGUTE JA SISSETULEKUTE KASVU VAHEL EI NÄHTU.

Vormsi vald paikneb Lääne maakonnas. Vormsi on spetsiifiline, sest hõlmab Vormsi saart, nagu ka mõningaid väikesaari ja laide. Lääne maakond on vaadeldud ajavahemikul saanud investeringutelt 15 maakonna hulgas 13. kohal. Seega ei viita investeringud põhjusele, et Vormsi vallas tuleneks elanikkonna sissetulekute kasv analüüsitud ajavahemikul suurenenud investeringutest. Isegi siis, kui Pärnu maakond oleks investeringute seisukohalt paremas positsioonis, ei pruugiks need mõjutada siiski suhtelises isolatsioonis paiknevat Vormsi saart.

Vormsi fenomeni mõistmiseks on oluline teada, et sissetulekud tekivad saarel sellest, et turistid tulevad saarele ja jätavad sinna raha teenuste ja toodete eest. Samuti on elanikkond seotud kalapüügi

JOONIS 1. Investeringud põhivarasse viies maakonnas aastatel 2005–2016, tuhat eurot

Allikas: Statistikaamet

ja töökohtadega mandril. Vormsi ei ole kapitalimahukate ja intensiivsete tööstuslahenduste piirkond, mille edasimineku oleks otseselt sõltuvuses sissetulevast kapitalivoost. Ettevõtete kapitaliinvesteeringute pinnalt Vormsi elanike käekäigu ennustamine ei ole adekvaatne – Vormsi elanike elujärg paraneb hoolimata investeerimishuvi puudumisest piirkonnas.

Rägavere vald paikneb Lääne-Viru maakonnas. Maakond on ettevõtete põhivarasse investeeringute järgi (viisil, nagu seda on käsitletud vaadeldud aastate kaupa) maakondade seas viiendal kohal. Rägavere vallas ei ole mingeid erakordseid ega üle-eestilist kandepinda omavaid majandusalgatusi, kuid kindlasti on valla arengule teatud tõuke andnud Rakvere piirkonna üldine areng. Elanike sissetulek Rägavere vallas tuleb teatud määral ka teistest kohtadest, eelkõige Rakveres tööl käimisest ning vallaelanike sissetulekute kasvu on toetanud üldine tööjõupuudus (sarnaselt Eesti üldisele tööjõupuudusele) Rakvere piirkonnas.

Kõpu vald paikneb Viljandi maakonnas. Viljandi maakond on ettevõtete põhivarasse investeeringute järgi Eestis seitsmendal kohal. Kõpu vald ei ole majanduslik vedur ega paista silma erakordsete algatustega. Valda läbib aktiivne Pärnu-Viljandi liiklus ja mõneti on vald muutunud ka Viljandis töötavate inimeste elukohaks. Samas valla kaugus Viljandist puhtalt Viljandi inimeste majutamiseks elada ei võimalda. Vallaga on seotud mõned puhke- ja looduskaitse algatused, mis mõneti toovad valda majandusaktiivsust, kuid mitte olulisel määral.

Torgu vald on vald Saare maakonnas Sõrve poolsaare lõunaosas. Saare maakond on ettevõtete põhivarasse investeeringute järgi kaheksandal kohal. Tegemist on turismil põneva ja atraktiivse piirkonnaga, kuid üldise majandusliku tegevuse mõistes ääremaaga. Valla majandusarengut toetas mingil määral Kuressaare mõjupiirkonnas olemine ning ka merepiirkonna tegevusalade rakendamine valla hüvanguks.

Maakond	Investeeringute maht aastatel 2005–2016, tuhat eurot
Harju maakond	12 406 042
Ida-Viru maakond	3 544 341
Tartu maakond	1 395 551
Pärnu maakond	670 274
Lääne-Viru maakond	657 823
Järva maakond	466 830
Viljandi maakond	458 668
Saare maakond	350 722
Rapla maakond	280 248
Valga maakond	277 810
Võru maakond	270 048
Jõgeva maakond	269 257
Lääne maakond	198 722
Põlva maakond	163 036
Hiiu maakond	55 553

TABEL 3. Investeeringute maht maakonniti aastatel 2005–2016

Allikas: Statistikaamet

Illuka vald paikneb Ida-Viru maakonnas ja see maakond on ettevõtete põhivarasse investeeringute järgi teisel kohal. Vallas paikneb olulisi vaatamisväärsusi ja turismiatraktsioone. Samas on tegemist ikkagi idapoolseimat riigipiiri puudutava ääremaaga, mis otseselt ja aktiivset majandustegevust endas ei kandnud.

Ülaltoodud viie valla analüüs näitab, et ühelt poolt on tegemist valdadega, kus elanike brutotulu on aastatel 2005–2016 väga kiiresti kasvanud, kuid samas ei ole nende valdade puhul näha mingit ühest tegurit, mis oleks pidanud seda brutotulu kasvu esile kutsuma. Pigem on tegemist ääremaadega, mille elanike sissetulekud 2005. aastal on olnud väga madalad ja tulenevalt sellest on võimalik olnud tulude taseme suhteliselt kiire kasv. Ehk

pigem on olnud tegemist sissetulekute taseme ühtlustumisega teiste piirkondade sissetulekute tasemega, mitte piirkondade konkurentsivõime kasvust tulenenud heaolu paranemisega.

Võttes arvesse asjaolu, et 2017. aastal mängis vallapiiride ja tulenevalt sellest ka teatud majandusloogika ümbermängimisel suurt rolli haldusreformi aktiveerumine, on oluline juhtida tähelepanu, et nimetatud viie (eelmise haldusreformi järgse) valla elanike sissetulekute suur kasv oli aset leidnud enne, kui 2017. aasta haldusreform nende valdade toimimisse sekkus.

Tähtis konkurentsivõimet määratlev näitaja on inimkapital.

NII DÜNAAMILINE KUI KA STAATILINE PILT KONKURENTSIVÕIMEST.

Ülaltoodud käsitlus võrdleb ja proovib leida seost kahe teguri – investeringute ja sissetulekute taseme – vahel. Sissetulekute ja investeringute taset on vaadeldud dünaamiliste näitajatena aastatel 2005–2016. Seega on püütud anda hinnangut piirkondade konkurentsivõime dünaamilisele seisule ehk konkurentsivõime muutusele. Teisalt on oluline jälgida, kuhu praeguseks üks või teine piirkond on jõudnud, milline on seal elavate inimeste jõukus, sissetulekute tase ja tegevusvaldkond – ehk vaade staatilisele olukorrale.

Konkurentsivõime hindamine mitmesuguste tegurite kaudu on oluline nii staatilises kui ka dünaamilises võtmes. Konkurentsivõime on kompleksne näitaja, mis tuleneb sisendnäitajate koosmõjust ja sellest, kuidas need näitajad omavahel koos toimima hakkavad. Kõike seda saab aga hinnata siis, kui vaadatakse nii staatilist hetkeseisu kui ka dünaamilist protsessi, mis sellesse hetkeseisu jõudmiseks on läbitud (Martin 2012).

Eeltoodud analüüsis on ettevõtete piirkonda tehtud investeringuid käsitletud kui sisendtegurit ja sissetulekute taset kui tulemusnäitajat. Teisisõnu peaks tehtavate investeringute suurus mõjutama sissetulekute taset positiivses mõttes – mida rohkem investeeritakse, seda paremini läheb ettevõtlusel, seda rohkem luuakse töökohti ja üldiselt on töökohtade juurdetulek seotud palgataseme tõusuga (kasvõi tulenevalt kasvavast konkurentsist tööturul). Ülaltoodud näidete puhul otsesest ja ühest korrelatsiooni ei esinenud (vaadeldi ka vaid mõningaid valdu ning investeringute analüüs oli suunatud maakonna üldnäitajatele), kuid see ei tähenda, et see seos suuremate valimite ja detailsema analüüsi puhul ei kehtiks.

Tähtis konkurentsivõimet määratlev näitaja on inimkapital – kas ja milliseid inimesi tuleb piirkonda juurde või lahkub, kas tuleb juurde rohkem kui lahkub, või vastupidi. Kui investeringud on konkurentsivõime seisukohalt lähtenäitaja (hakkab määrama konkurentsivõime kujunemist) ja sissetulekute tase tulemusnäitaja (konkurentsivõimelisemas piirkonnas on tulemuseks ka suuremad sissetulekud), siis inimkapital on korraga nii lähte- kui ka tulemusnäitaja. Parem ja suuremas koguses inimkapital paneb aluse paremale konkurentsivõimele, nagu ka sisserändavad inimesed on konkurentsivõimelise piirkonna tulemuseks (tahetakse elada arenevas piirkonnas) ja väljarändavad inimesed viiteks piirkonna konkurentsivõime alanemisele (Martin 2012).

Statistiliste andmetena on selles kontekstis võimalik sisse tuua rände näitajad, ehk siis näitajad elukoha muutustest üle asustusüksuse piiri. Tabelis 4 on esile toodud juba eelnevalt käsitletud viie valla rändesaldo aastatel 2005–2016, elanike arv aastal 2016 ja rände osakaal elanike arvust (2016. aasta elanike arvu alusel).

Kõik tabelis käsitletud viis valda on analüüsis eelnevalt esile toodud kui suure sissetulekuga vallad. Lihtteoreetilise käsitluse kohaselt peaks sissetulekute

Vald	Rändesaldo 2005–2016	Elanike arv 2016	Rände osakaal, %
Vormsi vald	141	368	38
Rägavere vald	-97	729	13
Kõpu vald	-140	556	25
Torgu vald	12	310	4
Illuka vald	19	884	2

TABEL 4. Viie valla elanike liikumine aastatel 2005–2016

Allikas: Statistikaamet

kasv piirkonnas tooma piirkonda inimesi juurde. Mõnel puhul see tõepoolest ka nii on. Ülaltoodud tabelist tuleb kenasti välja, et vaadeldaval ajavahemikul on Vormsi valla elanike arv kasvanud 141 inimese võrra (sisserände osakaal elanike arvust 38 %). Kasvanud on ka Torgu valla ja Illuka valla elanike arv, kuid sisserände osakaal ainult vastavalt 4 protsenti ja 2 protsenti.

Suure sissetulekute kasvuga valdadena on vaatluse all olnud ka Kõpu ja Rägavere vald. Esimene on vaadeldud perioodil kaotanud 140 inimest (väljarände osakaal 25%) ja teine 97 inimest (väljarände osakaal 13%). Mõlemad on väga suured numbrid.

Seega üldteoreetiline lihtsustatud printsiip, et kõrgem sissetulek tõmbab piirkonda inimesi, võib Eesti valdade suuruse tasemel töötada, kuid mitte alati. Järelikult peavad olema mingisugused lisategurid või asjaolud, mis veel peale sissetulekute suuruse mõjutavad inimeste liikumist piirkondade vahel Eestis ja määravad konkurentsivõime kujunemist (mõni tegur määrab inimeste liikumist ja inimeste liikumine on ju omakorda ise konkurentsivõimet kujundav tegur).

Vormsi – uus kullaauk – ja teistes valdades vaid kaugtöö? Kõige atraktiivsemaks tabelis 4 olevatest valdadest on osutunud Vormsi vald. Samas võib sotsiaalihtsuskondlikku teadmist omades öelda, et Vormsi ei ole Eesti mõistes tuntud koht, kuhu minnakse suuremat sissetulekut teenima. Vähemalt ei ole keegi seda niimoodi avalikult käsitleanud. Vormsi puhul on hoopis tegemist olukorraga, kus saarele on elustiili pärast kolinud eelkõige jõukamad inimesed,

kes saavad majanduslikult endale saarel elamist lubada (hoolimata ahtast väljavaatest saare tööturul) ja seega on nende saarele kolimine suurendanud ka saare elanike sissetulekute üldist taset (sisserändajate töökoht jääb mujale, kuid sealt laekub saare elanikule suur sissetulek).

Kui Vormsi vallale tuua võrdluseks samal ajavahemikul 2005–2016 Tallinna linna sisserändajate arv, mis on 14 177 inimest, on sisserände osakaal elanike arvust 3,2 protsenti. Seega Tallinnaga võrreldes peaks Vormsi olema lausa majanduslik kullaauk, et sellisel määral endale uusi elanikke ligi tõmbab. Praktikat vaadates ja üldist ühiskondlik-sotsiaalset teadmist omades võib aga väita, et viimne ei ole kindlasti tõsi.

Vormsi vald on analüüsitud valdade hulgas tõeline edustenaarium. Rändesaldo on vaadeldud ajavahemikul moodustanud 38 protsenti 2016. aasta elanike arvust. Tegemist on sisserändega. Vaid 2006. aastal on vald näinud väikest negatiivset rändesaldot, kuid muidu on tegemist sisserändega. Vallas on ka tugev sissetulekute kasv.

Lisaanalüüsi vajab muidugi rändesaldo dünaamika ja rände tegelike põhjuste leidmine, sest kogu rändesaldost poole moodustas aasta 2009 (sisse rändas 70 inimest rohkem kui välja). Kogu rändesaldo oli vaadeldava ajavahemiku kohta positiivne 141 inimesega.

Ei Vormsi ega teiste valdade puhul ei avalda rändesaldo numbrid ju seda, mis põhjusel inimesed tegelikult sisse või välja rändavad. Numbritest näeme ebaregulaarsust ja tulenevalt sellest võime eeldada,

et põhjused suurteks sisse- või väljaliikumisteks võisid olla ühekordsed ja tuleneda mingitest kolmandatest ja tavapärasest konkurentsivõime analüüsist väljapoole jäävatest asjaoludest. Teisalt jälle on vaadeldavad üksused (vallad) niivõrd väikesed, et iga inimene mängib olulist rolli ja siit tuleneb teatud statistiline paratamatus, et seaduspärasusi otsides ja neid graafikult vaadates kohtabki suurel määral „anomaaliat”, mis aga rohkemate näidete või suuremate valimite korral kenasti taanduvad ja trendideks muutuvad.

VIIS TÜÜPSTENAARIUMIT INIMESTE LIIKUMISEL.

Analüüsitud viit valda kokkuvõtvalt käsitledes oleme haldusüksuste elanike sissetulekute dünaamika ja rändesaldo võrdluses jõudnud täpselt viie stsenaariumini:

- ▶ **Dünaamiline stsenaarium** (Illuka valla näitel) – olukord, kus inimesed teatud ajal lahkuvad ja siis jälle tulevad valda. Rände osakaal valda ja vallast välja on mõõdukates piirides ja hinnangu kohaselt tavarände raamides. Sissetulekud on kasvuteel ja vald on üldises arengus. Samas ei muutu vald ajas inimestele ei atraktiivsemaks ega ka vähem atraktiivseks. Vald elab oma elu ja lõpptulemusena saavutab n-ö. „stabiilse keskmise” rolli.
- ▶ **Kaootiline stsenaarium** (Torgu vald) – olukord, kus leiab aset nii inimeste lahkumine vallast kui ka valda tulek, kuid see toimub kuidagi kaootiliselt ja kohati ootamatult suures mahus. Kaootiline liikumine ei ole vaadeldav ei normaalse liikumise ega ka liikumisena, mis oleks allutatud teatud majandusarengule (kas siis negatiivsele või positiivsele). Leiab aset ebaregulaarne kohatine sisse-, kohatine väljaränne.
- ▶ **Põgenemise stsenaarium** (Rägavere vald) – olukord, kus leiab aset inimeste põgenemine vallast. Rändesaldo on suur ja see on lahkuvate inimeste kasuks. Mõnel üksikul aastal võib

täheldada väljarännet ületavat sisserännet, kuid kokkuvõttes on tegemist inimeste süsteemse väljavooluga vallast. Kuna väljavool on suur ja süsteemne, siis sisuliselt on see põgenemine.

- ▶ **Katastroofistsenaarium** (Kõpu vald) – olukord, mis on sarnane vallast põgenemise stsenaariumiga, kuid inimeste lahkumine on märksa massilisem ja pole sellist aastat, kus inimesi tuleb valda rohkem, kui ära läheb. Arvestades, et negatiivne rändesaldo on püsiv ja sellel on suur osakaal kogu elanike arvust, viib olukord paratamatult katastroofini.
- ▶ **Edustsenaarium** (Vormsi vald) – olukord, kus leiab aset inimeste valda sisseränne (positiivne rändesaldo) ja see on suur, võrreldes vallas elavate inimeste arvuga. Valla majandusel läheb juba hästi, kuid kui inimesi järjest juurde tuleb, siis tekib üha tugevam baas selleks, et läheks veel paremini.

Ülaltoodud viit stsenaariumit võib käsitleda kui tüüpstsenaariumeid, mis võivad aset leida valdade konkurentsivõime dünaamilise muutumise kontekstis. Toodud tüüpstsenaariumitele võib allutada teisi Eesti territooriumil paiknevaid linnu ja valdu. Siinkohal ei olda seisukohal, et eksisteerida võib ainud viis nimetatud stsenaariumit. Erisuguseid stsenaariumeid võib olla veel, sõltuvalt mõne konkreetse valla või linna ainulaadsest positsioonist. Samas võib suhteliselt suure kindlusega väita, et suur osa Eesti kohalikke omavalitsusi on nende stsenaariumide alla lahterdatavad.

Eesti piirkondade konkurentsivõime terviklikuks hindamiseks oleks hea variant, kui kõik Eesti omavalitsused oleks võimalik jaotada ülaltoodud stsenaariumide järgi (mida vajaduse korral täiendada mõned lisastsenaariumiga). Nii oleks võimalik saada tervikpilt Eesti territooriumil aset leidvast konkurentsivõime pidevast „nihkimisest” ühest vallast/linnast teise. Kui inimesed lahkuvad

ühest haldusüksusest, siis üldjuhul lähevad nad teise. Seal kust lahkutakse, väheneb muude tingimuste samaks jäädes ka konkurentsivõime, sinna, kuhu minnakse, akumuleerub teatud hulk lisakonkurentsivõimet.

KONKURENTSISTSENAARIUMID AITAVAD TOIMUVAT HINNATA. Eesti kõigi omavalitsuste haldusüksuste kaardistamine ja süstematiseerimine konkurentsikäsitlusena stsenariumide alla väljub käesoleva artikli käsitlusulatusest (see on eraldiseisev ja mahukas uurimustöö). Artikli eesmärk on näidata, et omavalitsuste lahterdamine konkurentsivõime stsenariumide järgi on võimalik ja sellist liiki süstematiseerimine aitaks kaasa Eesti konkurentsivõime dünaamilise ja staatilise seisuhindamiseks. Stsenariumid võivad olla sellised, nagu siinkohal toodud, kuid need võivad olla ka pisut teistsugused, neid võib olla viis või rohkem, kuid nende kasutamine on hea raamistik, hindamiseks, mis meie eri piirkondade konkurentsipositsiooniga parasjagu toimub.

Konkurentsivõime käsitlus ja stsenariumid põhinevad peaaegu täiel määral inimeste konkreetse piirkonda ja piirkonnast välja liikumise hindamisel (ja selle võrdlusele sissetulekute dünaamikaga). Konkurentsivõime on samas väga paljutahuline termin ning piirkonna konkurentsivõime hindamisel on üldjuhul vaja arvestada mitmesuguste teguritega (Rodrigues 2017).

Samas, piirkondade konkurentsivõime oleb nüüdismaailmas ikka ja peamiselt inimestest. Tehnoloogia on vabalt juurdepääsetav, kapitaliturud avatud, logistilised lahendused töötavad efektiivselt. See, kuhu (millisesse riiki) koonduvad kõige suuremat väärtust lisavad tegurid, sõltub tänapäeva majanduses ainult ja eelkõige sellest, kuhu koonduvad neid lahendusi välja töötavad inimesed, kuhu kontsentreerub vastav talent. See määrab suurel määral riikide konkurentsivõime, aga sellisel moel on konkurentsivõime

hindamine käsitletav ka väiksemate piirkondade kaupa (Rodrigues 2017).

Tulenevalt eelöeldust ollakse käesolevas artiklis seisukohal, et ülaltoodud ja mõnevõrra lihtsustatud viisil konkurentsivõime käsitlemisel on teatud sisu hinnangute andmise alusena. Käsitletud viisil on võimalik suhteliselt adekvaatselt hinnata, mis ühes või teises piirkonnas konkurentsivõime seisukohalt vaadates toimub, kuhu piirkond areneb või taandareneb ning millised võiksid olla tulevikuväljavaated.

See, kuhu koonduvad suurimat väärtust lisavad tegurid, sõltub sellest, kuhu koonduvad inimesed, talendid.

LIHTNE INDIKAATOR ANDIS ÕIGE VASTUSE. Artiklis toodud käsitluse põhjal võib teha näitliku järelduse. Nimelt konkurentsivõime hindamise brutotulu muutusel ja rändesaldol põhineva lihtsustatud käsitluse alusel jõuti järeldusele, et Vormsi vald on viie vaadeldud valla hulgas kõige konkurentsivõimelisem ja selle valla arengut sai nimetatud edustsenariumiks. Võlgnevuse ja toimetulekutoetuste maksimise seisukohalt Vormsi valda vaadates tekkis siiski küsimus, kas tegemist on ikka edustsenariumiga ja kas liigselt lihtsustatud brutotulu-rändesaldo näitaja ei anna meile suurel määral valetulemust (lausa vastupidist tulemust). Samas eristus analüüsi järgmises etapis – äriühingute arvu ning äriühingute müügitulu analüüsil – Vormsi jälle absoluutse ja vaieldamatu liidrina. Suur sotsiaaltoetuste osakaalu küsimus vajaks loomulikult edasist lahtimõtestamist ning valla võla olemus analüüsimist, kuid esmane näitaja andis meile tulemuse, milleni hiljem jõuti ka natuke põhjalikuma andmete vaatlemise juures.

Artiklis ei püüta väita, et konkurentsivõime on üheselt hinnatav ja lahtimõtestatav vaid paari näitaja põhjal. Konkurentsivõime on väga kompleksne ja keerukas kontseptsioon, eriti kui proovida hinnata selle dünaamilist poolt. Samas on ka konkurentsivõime hindamisel olemas olulisemad ja vähemolulised näitajad, nagu ka sellised, mille põhjal võib anda esmase hinnangu piirkonna majandus-suutlikkuse tervisele. Artiklis ollakse seisukohal, et kui vaadata piirkonna elanike tulude muutumise dünaamikat koosmõjus rändesaldoga teatud aja vältel, on võimalik hakata andma hinnanguid, mis piirkonnas toimub ja milliseks osutub piirkonna konkurentsivõime.

Ühtlasi ollakse seisukohal, et sellisel viisil nn konkurentsivõime põhimõttelise eelhindangu alusel saadud tulemus klapi suure tõenäosusega olulises osas ka tulemusega, mida on võimalik saada konkurentsivõime edasise süvaanalüüsi käigus. Millise tõenäosusega ja millisel määral on võimalik eelhindangu põhjal ennustada konkurentsivõime põhjalikumat seisut, sõltub konkreetsest meetodikast nii eelhindangu andmise põhimõtete kui ka konkurentsivõime hilisema analüüsi juures.

STATISTIKAAMETIL ON LAHENDUS KONKURENTSIVÕIME HINDAMISEKS.

Artiklis kirjeldatud meetodika konkurentsivõime eelhindangu andmiseks on näitlik ja artikli piiratud mahtu arvestades lihtsustatud, kuid praktikas kasutamiseks sobiv lahendus piirkondade konkurentsivõime eelhindangu saamiseks ei oleks ülaltoodust olulisel määral komplitseeritud. Lähtudes võimalikust lõppeesmärgist (millises võtmes konkurentsivõime eelkõige huvitab) tuleb eelhindangu saamise meetodikat pisut täiendada või muuta.

Seega on oluline rõhutada, et Statistikaametil on andmed (mida uuringute käigus pidevalt täiendatakse ja uuendatakse), mis võimaldavad anda Eestis paiknevatele omavalitsustele nende konkurentsivõime hindamiseks kiirhindangu.

On ka andmeid, mille põhjal teha piirkondade konkurentsivõime aja- ja ressursimahukamat lisaanalüüsi, kuid praktikas on pigem oluline anda kiirhindang.

Artiklis ollakse seisukohal, et parima majanduspoliitika väljatöötamise ja ellurakendamise seisukohalt on oluline, et pidevalt oleks täpselt teada, mis Eestis piirkonniti toimub ning millised on suundumused. Eesti on majanduslikus mõistes väike, vallad ja linnad on veelgi väiksemad üksused, millest tulenevalt on üks haldusüksus peaaegu alati mõjutatud sellest, mis toimub teistes või Eestis tervikuna. Meie vallad ja linnad eksisteerivad pidevalt muutuva konkurentsivõime tingimustes. Vähe on olukordi, kus kõik võidavad, kõigil on positiivne areng, kõigil kasvab investeeringute ja elanike arv jne. Kui mõnda omavalitsusse tuleb inimesi juurde, siis mõnest teisest läheb neid minema. Kui mõni vald või linn meeltab endale investeeringuid, siis mõni teine jääb sellest võimalusest ilma. Kui mõni piirkond muutub konkurentsivõimelisemaks, siis mõne teise arvelt (konkurentsivõime on nii või teisiti suhteline ja eelkõige subjektide omavahelise konkurentsivõime võrdlusel põhinev näitaja).

Arvestades Eesti praegust majanduslikku seisut, riigi ees seisvaid majanduslikke väljakutseid ja vajadust meie riigi rolli kindlustamiseks rahvusvahelises tööjaotuses, on äärmiselt oluline, et oleks võimalik pidevalt hinnata riigi terviku ja selle üksikute piirkondade konkurentsivõimet ja selle muutumist. Keerukaid konkurentsivõime analüüse ei ole võimalik pidevalt ressursi- ja ajamahukuse tõttu korraldada, selleks pole piisavalt rahalisi vahendeid ning põhjalikud analüüsid poleks ka piisavalt operatiivsed hetkeseisu tuvastamiseks (uuringu valmides on tegelikkus juba mitu korda ja olulisel määral muutunud). Seetõttu on vajalik meetodika ja reaalne suutlikkus, et anda pidevat ja regulaarset ülevaadet piirkondade konkurentsivõime dünaamikast. Statistikaametil on see võimekus ja vajalik teave olemas.

KASUTATUD KIRJANDUS

ANNONI, P., DIJKSTRA L., GARGANO, N. (2017). The EU regional competitiveness index 2016. WP 02.

MARTIN, R. (2005). Thinking about regional competitiveness: Critical issues. A policy paper prepared for emda. Cambridge MIT Institute, University of Cambridge, 26 October.

MARTIN, R. (2012). A study on the factors of regional competitiveness: A draft final report for The European Commission Directorate. – General Regional Policy, Cambridge Econometrics Ecorys-Nei, University of Cambridge.

RODRÍGUES, L. (2017). Human element in competitive advantage: Factor specific influence. A Working Paper. General Economic Policy Discussion. Chile.

SALVATI, L., SABBÌ, A. (2014). A new income indicator for the assessment of regional competitiveness and sustainability. – International Journal Latest Trends Fin. Eco. Sc. 4 (2), June.

WAI-CHUNG YEUNG, H. (2009). Regional development and the competitive dynamics of global production networks: An East Asian perspective. – Journal of Regional Studies, 43 (3): Local and Regional Development in Asia.

Numbrilised andmed: Eesti Statistikaamet.